

La sàtira política a Itàlia: un gènere televisiu d'èxit

Rosend Domènech

- *La sàtira política és present a tots els mitjans de comunicació italians, i d'una manera especial, a la televisió. L'autor fa en aquest article una radiografia dels programes satírics més destacats de la graella i n'analitza la seva trajectòria. Conclou afirmant que la política s'ha traslladat a l'escena de la televisió, més que no pas a cap Parlament i n'ha assumit el llenguatge televisiu, inclòs el de la sàtira.*

Paraules clau

Sàtira política, televisió, Itàlia, Berlusconi, *Le Iene*, *Blob*, *Striscia la notizia*, *Parla con me*, *RaiOt*, *Che tempo che fa*, *Crozza Italia*.

A les televisions d'Itàlia, hi ha molta sàtira política: dos programes diaris als canals nacionals i quatre programes setmanals, sense comptar els ingredients satírics repartits a dins de molts programes que no són específics. Durant la temporada passada (2006), els programes exclusius diaris eren cinc i, en les temporades anteriors –des del 1994 fins al 2006–, en varen aparèixer i desaparèixer mitja dotzena. A partir de la primavera del 2007, les emissores han començat a emetre, a més dels programes esmentats, nous programes de broma i de sàtira en general que, de vegades, inclouen números polítics.

Paral·lelament, al país hi ha una proliferació de vinyetes satíriques a la premsa escrita, i apareixen cada any un llibre o dos sobre la qüestió. Però, on més abunda el gènere és a internet, principalment des que Silvio Berlusconi va entrar en política (1994) i la sàtira sobre la classe dirigent va ser més difícil de fer per mitjà dels instruments públics i privats tradicionals. Això es va deure a la implacable censura que va caure sobre aquesta categoria. Es pot dir, per tant, que la sàtira s'ha posat de moda. El que no és tan clar és per quina o per quines raons.

“La història de la sàtira italiana està feta de grans explosions, seguides de grans silencis”, ha escrit Adolfo Chiesa¹. Però la sàtira, almenys la més punyent, ha estat sempre així i arreu, perquè sol proliferar quan té subjectes forts i adversos en qui inspirar-se. Com va passar sota el feixisme de Benito Mussolini o, després, durant el que va ser un sistema polític pràcticament immòbil amb 40 anys de governs de la Democràcia Cristiana (DC). Mussolini, la DC i Berlusconi han estat, o són, els tres grans inspiradors dels creatius satírics.

Rosend Domènech

Corresponsal a Itàlia d'El Periódico de Catalunya

1 CHIESA, A. *La satira politica in Italia*. Ed. Laterza, 1990

1. Els programes

El programa satíric més agressiu d'aquesta temporada és *Le Iene* ('Les hienes') del canal Italia-1 (grup Mediaset), del qual Berlusconi és el principal accionista. El més antic –acaba de celebrar els 18 anys– és *Blob*, de RAI-3, tot i que els seus continguts paradoxals són contigus a la sàtira. El més cridaner és *Striscia la notizia* ('Rasca la notícia') del Canale-5, també de Mediaset, amb el subtítol de "la veu de la turbulència". *Glob*, de RAI-3, es defineix com "l'obsccè del poblat". A *Che tempo che fa*, de RAI-3, els temes són més raonats. *Parla con me*, també de RAI-3, és una ironia continuada sobre qüestions d'actualitat, política inclosa.

Quatre dels sis programes totalment o fonamentalment satírics són emesos pel canal 3 de la RAI. Probablement depèn de la història de la política italiana i la seva relació amb la televisió. Durant el període impròpiament anomenat de la Primera República (1948-1993), que va començar quan la DC va obtenir la majoria absoluta del país i es va tancar amb els sumaris judicials de Mans Netes que varen acabar amb els partits tradicionals, els tres canals de la televisió pública (RAI) estaven repartits en àrees d'influència: RAI-1, als demòcratacristians; RAI-2, al Partit Socialista (PSI), i RAI-3, al Partit Comunista (PCI). Com que el PCI sempre va ser a l'oposició, el "seu" canal de televisió (RAI-3) és el que més va cultivar la sàtira política: els estudis sobre aquest gènere diuen que la sàtira és un instrument contra qui té el poder. "La sàtira ha de picar-se amb els poderosos", diu Sabina Guzzanti², autora del film *Viva Zapatero!* I animadora de diversos programes satírics, com ara l'actual *Parla con me* i el passat *RaiOt* (2004), censurat i suspès després de tan sols un capítol. Tampoc no és estrany el desinterès dels italians per la política en general³. Curiosament, en els períodes 1996-1998 i, a partir del 2006, quan ha governat o està governant el centre-

esquerra juntament amb els comunistes d'aquell PCI de RAI-3 –que ara són ex– la sàtira política s'ha diluït i abraça tota la vida diària. Per lògica estricta, amb un Govern ara progressista, a Itàlia hi hauria d'haver més sàtira de dretes, però no hi és. D'altra banda, l'ampliació de la sàtira a tota la vida quotidiana ha rebut la influència de l'uropeïtzació de la política i de la mundialització de l'economia nacional. Un exemple d'aquella internacionalització és el batibull iniciat a Dinamarca a causa de les vinyetes sobre Mahoma i escampat després a tot el món. Un ministre italià⁴ va contribuir a mantenir l'incendi estampant una d'aquelles imatges en una camiseta que ensenyà a la televisió, afavorint la inspiració dels creatius satírics.

Només en un dels programes esmentats, els actors o presentadors es caracteritzen físicament com els personatges objecte de sàtira i, si alguna vegada ho fan, és d'una manera només insinuada: potser la gepa de Giulio Andreotti, la calvície de Berlusconi o el tarannà de rector de poble de Romano Prodi. L'única excepció són Sabina Guzzanti i el seu germà Corrado, que imiten la veu, els tics i la forma de vestir. Pel que fa a les paraulotes i els renecs, tots els programes esmentats usen un so electrònic per cobrir-los. Alguns fan una excepció per al mot "cazzo", literalment, "pixa", que en l'italià corrent equival, segons el context, als catalans "cony", "carai" o "collons".

Le Iene

Per a Aldo Grasso, el crític televisiu més cotitzat del país⁵, aquest programa "és l'únic periodisme d'investigació veritable" que hi ha a Itàlia, tot i que li atribueix "una vena de moralització" que, segons ell, li dóna una connotació negativa.

Els autors es dediquen a denunciar, documentant-los amb imatges, alguns fets d'ordinària il·legalitat o misèria a la velocitat del rock. El Papa actual és un dels temes freqüents,

2 Entrevista publicada al diari *Il Manifesto* (09/02/2006).

3 Vegeu, entre d'altres, l'anàlisi de la campanya electoral italiana del 2001 a *La posta in gioco*, de Paolo Mancini i altres autors. Ed. Carocci, 2003.

4 Roberto Calderoli, ministre de les Reformes Institucionals per a la Lliga del Nord, al segon govern de Silvio Berlusconi (2001-2006).

5 Col·labora regularment al diari *Corriere della Sera* i ha escrit diversos llibres i enciclopèdies sobre la televisió italiana.

com ho és per a molts dels altres programes mencionats. Una categoria professional que els autors assetgen sovint és els parlamentaris, per evidenciar-ne la ignorància, la hipocresia o els negocis. Van dedicar un número a demostrar que una tercera part dels parlamentaris havia consumit drogues en les 48 hores abans d'unes entrevistes sobre els pressupostos de l'Estat, les quals només eren un pretext. Durant la conversa, una maquilladora els passava un cotó fluix pel front, el qual, en realitat, era un *kit* químic per detectar estupefaents.

Els autors varen ser denunciats per violació de la vida privada. Un altre dia varen sondejar el nivell de cultura dels parlamentaris italians a la sortida del Congrés. Un d'ells va respondre que Olmert⁶ era el president de Portugal; l'altre, que l'actual president de Veneçuela es diu Gómez i, un altre va explicar que "l'efecte hivernacle" és provocat pel refredament de la Terra. Un va col·locar Darfur⁷ al Líban; un altre va admetre que no sabia què era la CONSOB⁸ i, un altre, que Mandela⁹ era el president del Brasil. Un va respondre que ETA actuava a Irlanda, i que el pare d'Abel i Caín era Isaac. En un altre programa, un còmplice interpel·lava els diputats, fent-se passar per un seu "amic íntim" de negocis, que els convidava a "una trobada important" per a aquell vespre mateix. Més d'un, i sense ni preguntar-li qui era (de fet, no ho sabien), acceptava la invitació. "És un amic a qui he fet un favor", explicaven després davant les càmeres de televisió. El capítol els va proporcionar diverses denúncies d'alguns parlamentaris, que es van ofendre pel tipus de complicitat equívoca que es deduïa de la relació inventada. En un altre capítol, per tal d'esbrinar on tenen el cap els italians pel fet que no s'interessaven per la política, ho van a anar a preguntar a l'escenari on es rodava un film de porno-

grafia dura: els actors i actrius, despullats i ocupats en tota mena d'activitats sexuals tant solitàries com de parella o múltiples, varen dir-hi la seva amb totes les ambigüitats còmiques que poden imaginar-se: "cadascú busca el seu camí", responia el que es masturbava; "els polítics haurien de tenir més inventiva", deia un que s'ho estava fent amb tres senyores alhora; "caldría oferir més empenyes als ciutadans", demanava un altre que li estava donant pel darrere a una jove. "No sé a qui votar", afegia una noia que tampoc no sabia a qui donar raó dels tres que l'estaven atenent. Un altre espai el varen dedicar als trànsfuges parlamentaris, que varen definir com a "bufons prestats a la política", als quals preguntaren insistentment pel "preu que havien cobrat pel canvi de bandera".

Paolo Kessisoglu, uns dels quatre autors del programa, ha explicat: "Ens arriben peticions d'ajuda de tot arreu d'Itàlia, i ens paren pel carrer per denunciar qualsevol cosa"¹⁰.

Blob

El programa pren el nom del film d'horror del mateix títol (1958), realitzat per Irving S. Yeaworth Jr., i porta com a subtítols "Fuori strada" ('fora de camí', o 'camí equivocat' i també 'no és això') i "Di tutto di più" ('De tot i més', un conegut eslògan publicitari sobre la RAI). Dura vint minuts, i comença amb una amenaçant bola magmàtica que s'expandeix com una bèstia desconeguda des de la pantalla del cinema fins als carrers, mentre els espectadors fugen atemorits. Està confeccionat per mitjà del muntatge de fragments cèlebres o bé desconeguts de films, documentals, publicitat i telenotícies, amb l'objectiu d'explicar que, a la televisió, tot és manipulat. La veu d'Enrico Ghezzi, un dels dos autors del programa¹¹, no està sincronitzada

6 Ehud Olmert, primer ministre d'Israel.

7 Regió del sud del Sudan, d'actualitat per una guerra particularment violenta que s'hi combat.

8 Equivalent italià de la CNMV d'Espanya, la comissió que vigila els títols cotitzats a la borsa de valors.

9 Nelson Mandela, expresident de Sud-àfrica, el qual, anteriorment, havia estat considerat terrorista i havia estat condemnat a cadena perpetua per haver-se oposat a l'*apartheid*.

10 Entrevista publicada al suplement *Venerdì* del diari *La Repubblica* (30/03/2007).

11 L'altre és Marco Giusti.

amb el moviment dels llavis. L'efecte asíncron, sumat al muntatge fragmentari, atrau així l'atenció sobre els continguts de les imatges. La sàtira política que s'hi fa és el resultat dels acostaments paradoxals de les imatges, sempre vinculades a l'actualitat i sempre transmeses realment.

Algun exemple: El 18/04/2007, les televisions d'arreu del món donaven compte de les manifestacions contra Vladimir Putin a Sant Petersburg i del fet que, segons el president rus, hi havia participat poca gent. Que els manifestants fossin pocs també ho va subratllar a les televisions italianes Silvio Berlusconi, amic personal de Putin, al qual acompanyava en les festes de Sant Petersburg. Aquell vespre, *Blob* va posar a dins del muntatge les imatges del telenotícies d'Itàlia-1 (del grup Mediaset, televisió de Berlusconi) amb la veu del presentador¹² quan deia que els manifestants eren quatre gats i que no havia passat res d'important. Dit això, l'emissora va connectar amb l'enviat especial a la ciutat russa, que va començar a relatar la violència inaudita amb què la policia reprimia les manifestacions. El canal va continuar transmetent també –conscientment o inconscientment– el so i les imatges de l'estudi, on el presentador, que no sabia que estava en antena, manifestava primer la seva incredulitat, després el seu enuig i, més tard, el seu empenyament, amb paraules i renecs. “Les imatges sempre semblen exagerades”, es va justificar al final amb els telespectadors. En un altre cas, després de passar un muntatge de fragments d'imatges sobre diversos temes, *Blob* va tornar aquell vespre sobre el presentador d'Itàlia-1¹³. Era de nit, davant d'un local de moda. Un passant li'n deia quatre, el

presentador li escopia a la cara dient que l'havia insultat, aquell cridava a la policia i retreia al personatge “que cada dia insulta a mig Itàlia des del seu telenotícies mig abusi¹⁴. Vostè és l'amiguèt d'en Silviuccio (Berlusconi), tots esteu fets de la mateixa pasta, dels mateixos diners, dels mateixos jocs. A banda de la Viagra hi ha la dignitat! Vostè és la vergonya de la televisió italiana!”. La imatge següent mostrava un altre presentador i pensador del grup Mediaset¹⁵, mentre comentava: “Sobre quina base es pot excloure que el món actual s'hagi tornat més dolent?”.

Un altre dia (10/04/2007), en el context de l'aprovació d'una llei sobre les parelles de fet i del segrest d'un periodista italià a l'Afganistan, l'enfilada d'imatges incloïa: un líder de la dreta, pintat com Juli Cèsar, enmig de moltes dones, mentre deia “vull casar-me amb qui em sembli”; imatges del cap del Govern, Romano Prodi, muntades en paral·lel a les d'un ballarí sobre gel i les de Berlusconi parlant de “raons humanitàries”. A continuació, hi apareixien les de l'expresident de la República, Francesco Cossiga, parlant de Déu i de l'home, mentre un dels autors de *Blob* imitava el polític mentre intentava posar-se un bolquer (usat per a la incontinença).

En la celebració del 18è aniversari, *Blob* va transmetre una hora de programa en forma de blocs, amb els millors muntatges de la seva història. En un d'ells, hi havia Ciccilina¹⁶, la qual s'oferia a deixar-se violar per Saddam Hussein si alliberava tots els hostatges. També hi apareixia l'execució de Saddam amb imatges intercalades d'un discapacitat en cadira de rodes; una escena del programa *L'illa dels famosos* i una altra d'aquell presentador del

12 Emilio Fede, autoerigit com a defensor de Berlusconi, al qual reserva paraules afectuoses en el telenotícies. Personatge molt usat pels programes de sàtira.

13 Itàlia-1, des que emet, hauria d'haver passat al satèl·lit, perquè així ho va disposar el Tribunal Constitucional, ja que va considerar que Mediaset (de Berlusconi) ja ocupava massa freqüències nacionals. Però, inexplicablement, la sentència no s'ha aplicat mai.

14 Beppe Grillo, còmic que representa els monòlegs pels teatres d'Itàlia. El seu bloc és el més conegut a l'estranger. La seva obra se centra a il·lustrar els fets que els mitjans públics i privats no donen a conèixer, principalment els que pertocuen a les multinacionals, que el temen.

15 Giuliano Ferrara, director del diari *Il Foglio*, del qual és accionista Veronica Lario, muller de Berlusconi.

16 Ilona Stalher, actriu eroticopornogràfica famosa als anys setanta i vuitanta, que va ser diputada pel Partit Radical.

telenotícies d'Italia-1 mentre esbufegava. Un altre bloc era sobre Ossama bin Laden: les conegudes imatges dels talibans que caminen per les muntanyes eren subratllades amb la música de *Heidi* (“El teu niu és sobre les muntanyes/ a la ciutat estaves trist [...]”), seguides de les imatges del film *Apocalypse Now* i d'*Apocalypse Show*, un programa de la RAI que va ser una pífia.

Striscia la notizia

L'escenari és sempre el mateix: la taula d'un presentador de telenotícies, dos periodistes, dues ballarines que ensenyen els malucs i que, de tant en tant, ballen damunt la taula dels presentadors i un putxinel·li disfressat d'un animal imprecís. El programa consisteix a donar cada vespre notícies reals, però alternatives, una mena de contrainformació sobre fets que no apareixen als telenotícies oficials.

“Bona nit, ciutadans”, començava fa poc una emissió, abans d'anunciar que a causa d'unes properes eleccions municipals no es tocarien temes polítics¹⁷. “Estem acostumats a no enviar a prendre pel cul als polítics, ni a deixar que ells ho facin amb nosaltres”, varen explicar. Tot seguit, retransmeteren un seguit d'enquestes sobre les falses baixes laborals, una falsa màquina de diagnòstics mèdics i una altra sobre la possibilitat veritable de comprar medicaments a les farmàcies sense recepta quan seria obligatori presentar-la.

Un altre vespre, un dels títols inicials sobre les notícies de les quals es parlaria deia, textualment: “Berlusconi ha estat convidat al congrés del partit dels Democràtics d'Esquerra (DS) i ha reservat cinc butaques... per a les seves acompanyants”. Pocs dies abans, un setmanari havia publicat les fotos de l'excap del Govern en companyia de quatre noies joves sota el títol “L'harem de Berlusconi”. Un altre títol informava que, segons les dades del Parlament, Prodi (cap del Govern de centreesquerra) era el polític més pobre de tots. Per aquesta raó, Prodi –deien ells– havia declarat que això “és culpa del Govern actual, la pròxima vegada votaré el centredreta”. Durant l'últim període de

“silenci polític” per causa d'unes eleccions, el programa va decidir dedicar dos minuts a polítics de les dues coalicions, usant el sistema de fer una pregunta a un líder i després muntar-hi una resposta, fora de context, seleccionada entre imatges d'arxiu. Aquell dia varen preguntar a Alessandra Mussolini, de l'extrema dreta, què havia de fer Francesco Rutelli, líder del centre progressista, amb el Partit Democràtic acabat de posar en marxa. La resposta paradoxal va ser: “Que es faci operar i es torni trans o transsexual”. Després varen preguntar a Berlusconi com reaccionaria la dreta davant del nou Partit Democràtic. “Mentirem, ens manifestarem pels carrers, boicotejarem tot el que faci. Perquè, què es pot fer davant de les intimidacions, les destruccions de seus polítiques i els incendis que patim?”.

Parla con me

El programa es realitza a l'escenari d'un teatre, on hi ha un sofà i una orquestra. La presentadora, Serena Dandini, que col·labora amb Sabina Guzzanti, coordina les intervencions, i l'orquestra remata els acudits més encertats. El programa de l'autora del film *¡Viva Zapatero!* sol usar alguns elements ibèrics, com un accent italià espanyolitzant, músiques o les castanyoles¹⁸.

Un dels capítols d'aquest any, fet després d'un seguit de morts laborals a la construcció, començava amb un monòleg. “Estic davant de la finestra a veure obrers que cauen/la meva dona té una altra afecció perquè és d'esquerres/no m'interessa la política, prefereixo les morts laborals/als diaris avui tampoc no existeixen els morts/són les morts més belles de la setmana, són morts alentes/com més en moren, més n'assumeixen els patrons/els rics poden viatjar per veure els morts de les pateres/poden fer-se'n una indigestió com una cacera al zoològic/un obrer que es precipita el trobes sempre”. Tot seguit, començaven els títols de presentació del programa. Després hi havia una entrevista a l'autora d'un llibre sobre la família que, en realitat, era sobre els diversos tipus de famílies que

¹⁷ Una llei coneguda com de *par conditio* imposa que unes setmanes abans d'unes eleccions -el període depèn del tipus d'eleccions- no es facin programes polítics, excepte els que els partits i una comissió parlamentària hagin convingut. Aquests programes han de concedir un temps idèntic a cada partit.

existeixen a les societats actuals. Enfront d'aquest fet, la presentadora subratllava que els polítics viuen "distançats de la realitat. Deixem de parlar de política i passem a la realitat", interrompia l'entrevistadora. "La política està vint anys enrere i ja n'han passat 30", deia l'altra. "Els fills se'n van, els polítics són els mateixos", rematava la primera.

Un invitat habitual del programa comentava després les notícies principals de la setmana. "El Papa ha escrit un llibre sobre Jesús. Qui es pensa que és! Corrado Augias?¹⁹. Fa un any que no hem anat a votar i després d'un any encara no entenem Prodi quan parla, mentre que hi ha nens que, amb un any, ja parlen i caminen". Després d'informar sobre el fet positiu que, des que hi ha l'actual Govern progressista, els contribuents declaren més guanys i que això ha donat un marge econòmic al Govern, el personatge de torn cantava: "Vivim temps durs, al final de la setmana o del mes és difícil trobar en les paraules de qui ens representa alguna cosa que ajudi a mirar endavant". Tot seguit, l'orquestra interpretava una cançó de bressol que acabava invocant l'ajuda del "*Vaticano...e poi non ho più niente in mano* ('i després em quedo sense res')". En una altra ocasió, una part del programa estava dedicada a saber de qui és la culpa de tot el que no va bé. Explicaven que, quan un dentista et veu les dents, es preocupa "pel que ha fet el d'abans" i, així, el mecànic, el manyà i tots. Continuava dient que "arriba el nou govern i diu que l'anterior li ha deixat un forat de mil milions als pressupostos. Tot el país va endavant així, en un seguit d'estafes fetes pels qui hi havia abans i abans i abans, com una cadena de sant Antoni²⁰ que embolcalla tota la nació, que s'ha desenvolupat amb els errors comesos per altres. El veritable miracle és la cadena en si mateixa".

Che tempo che fa

Realment, el programa va néixer per ocupar-se del temps atmosfèric, però, a poc a poc, els conceptes climàtics varen anar assumint segons significats. Com els d'aquell "home del temps", locutor de Radio Nacional de España (RNE), que durant el franquisme se li va acudir llegir un dia que "*un fresco procedente de Galicia se está extendiendo por toda la península*". El varen acomiadar, mentre que als homòlegs italians d'aquest programa, els hi varen donar més espai i ara tenen un bon èxit d'audiència. És un programa de pocs minuts, que es resol amb una entrevista, com la del fragment que segueix. El context nacional d'aquell dia oferia una minicrisi del Govern de Prodi, caigut perquè no va tenir els vots per aprovar la política exterior i s'havia de refiar dels vots dels senadors vitalicis: "- Què ens ha ensenyat la crisi de govern? - Que els professionals de la política no són més que uns peons aficionats. Miri en D'Alema. És un Maquiavel reincident. Havia dit: "I si no tenim els vots necessaris, tots a casa!". I no els tenien! Com pot ser això? Increïble! Es desfan per tal que el senador (vitalici) Pininfarina arribi a Roma des de Torí, amb temps per votar, però no es preocupen de saber a qui votarà (va votar, efectivament, contra el Govern). Han dit que havien comptat també amb el vot de Giulio Andreotti a favor del Govern (hi va votar en contra). Com pot ser que al 2007 encara hi hagi algú que es refia de la paraula d'un Andreotti!"

Crozza Italia

Un dels programes més agosarats ha estat *Crozza Italia*, nom tret del cognom de Maurizio Crozza, el seu inventor i divulgador²¹. Cada dia se les tenia, a més dels polítics, amb el Papa actual, fins al punt que *Avvenire*, diari dels bisbes,

18 La base política esquerrana d'Itàlia manifesta molta simpatia pel president del Govern espanyol, mentre que els directius progressistes el temen -no l'han convidat mai a cap acte, ni electoral-, per causa dels problemes que les polítiques socialistes espanyoles han creat amb l'Església catòlica. A Itàlia, el Vaticà és més proper que a Madrid.

19 Una llei coneguda com de par conditio imposa que unes setmanes abans d'unes eleccions -el període depèn del tipus d'eleccions- no es facin programes polítics, excepte els que els partits i una comissió parlamentària hagin convingut. Aquests programes han de concedir un temps idèntic a cada partit.

20 Se'n diu així, a Itàlia, de les cadenes de missatges de tota mena que s'han d'anar passant de l'un a l'altre, de vegades amb greus amenaces per a qui s'atreveixi a interrompre-la. Modernament, es fa el mateix a internet.

21 Transmès a La7, canal nascut com a possible tercera alternativa per superar el duopoli de la RAI i Mediaset.

li va dedicar un extens article de crítica. També el secretari de Benet XVI va intervenir públicament per censurar-lo. Crozza va acabar el programa tal com estava previst, però no va parlar mai més del Papa, al qual va dedicar un final en què Benet XVI sortia a la famosa finestra del seu despatx i parlava a través de cartells escrits penjats a la finestra, que després voleiaven per l'aire. “Ens veurem d'aquí a dos mil anys”, deia més o menys l'última de les frases.

En un altre programa, el presentador entrevistava l'aleshores ministre conservador de Telecomunicacions²², representat per un actor disfressat. El polític responia en relació amb la llei que havia preparat sobre el nou plantejament de tot l'àmbit de les telecomunicacions, d'especial interès per a Berlusconi, que ocupa al país una situació preeminent i conflictiva mai arreglada. Sobre la llei en qüestió, que havia de resoldre el conflicte, el ministre responia: “Miri, la llei no l'he escrita jo; en realitat, tampoc no l'he llegida. Em vol fer un favor? Faci-me'n un resum de 20 pàgines i escrigui-me'n unes preguntes i respostes, fàcils i difícils, així quan em preguntin, sabré què he de contestar. Sap què? Escrigui-m'ho en espanyol”. Seguia després un número sobre l'aniversari de l'elecció de Benet XVI, que es feia un embolic entre el colom de la “pau”, que no volia volar per por de la grip dels polls, i els “pacs” o llei sobre les parelles de fet. Acte seguit, Crozza parlava de la “càndida” malaltia de transmissió sexual... Però també la túnica blanca, o sigui “càndida”, d'on ve el nom de “candidat”. El monòleg prosseguia: “M'ho pregunto quan vaig a votar, aquell és un candidat o ha estat condemnat? És que resulta que al Parlament passat hi havia 26 condemnats amb sentència definitiva i 16 a l'actual, un de cada deu parlamentaris...” De sobte, entrava la melodia, famosa a Itàlia, de “*Zapatero, Zapatera/el uno por cien de tu carisma sirve aquí/el pueblo quiere un líder fuerte y apasionado/Prodi refunfuña como un prelado/como es triste esta canción/soñaba Che Guevara y tenemos a Borbón/Un día encontraré a un líder verdadero para mi/al menos uno habrá en la humanidad*”.

A RaiOt (RAI-3), de la Guzzanti, li va anar pitjor que a

Crozza: Mediaset (de Berlusconi), es va querellar contra la RAI. L'ens públic es va espantar per la indemnització que li demanaven, i va suprimir el programa després del primer capítol. Els tribunals donarien la raó a l'autora, dient que “no va difamar, sinó que va exercir el dret a la crítica i a la sàtira”.

A la primavera del 2007, s'ha produït una explosió de sàtira a les televisions. Substitueixen emissions de jocs i concursos. Són programes desenfadats, com *Piloti* i *La grande notte*, de RAI-2; *Glob*, de RAI-3, del gènere *sitcom*, que inclouen referències polítiques específiques. S'hi reproduïxen acudits com: “Bush i el Papa han decidit fer la guerra als gais, bombardejant-los d'hormones”; “El silenci electoral es pot eludir parlant d'eleccions a Second Life... però després valdran els resultats d'allà, no els de la vida real”.

2. Comentaris finals

Als anys seixanta, els diaris *La Stampa* i *Il Giorno* varen demanar als seus dibuixants que no fessin caricatures dels polítics. Per aquest “delicte”, el 1951 Carlo Manzoni i Giovanni Guareschi varen ser condemnats a vuit mesos de presó. Però, amb la ventada del 1968, es va produir una explosió de vinyetes i de sàtira, que fins llavors –probablement per efectes del feixisme– havia estat considerada un gènere de les dretes. Així i tot, el creador satíric va seguir sent considerat un joglar dels poderosos del moment. “La sàtira actual no toca els vertaders interessos de la gent”, lamentava l'autor Tullio Pericoli el 1990. Segons ell, el gènere s'havia transformat en un estereotip “avorrit i repel·lent”²³. El gran *viveur* del país, Ennio Flaiano, escriuria que “amb l'arribada del benestar a Itàlia, ha mort la caricatura dibuixada”.

Però havia arribat també la televisió i, molts anys després, amb l'arribada de Berlusconi a la política, la política es va traslladar a la televisió. Principalment, “La política es fa gairebé tota a la televisió”, escriu Aldo Grasso²⁴. En la campanya electoral del 2001, Berlusconi va decidir signar

22 Maurizio Gasparri.

23 Entrevista inclosa al llibre esmentat, *La satira politica in Italia*.

24 GRASSO, A. “La politica nel salone televisivo”. A: *Il Mulino*, núm. 3 (2006).

un famós contracte amb els electors davant de les càmeres del saló de *Porta a Porta*, de RAI-1, programa del presentador Bruno Vespa. Es un saló en què participen de tres a vuit personatges que solen ser polítics, periodistes i actrius o *soubrettes*. No és una simple tertúlia. S'hi celebren processos paral·lels als que s'estan fent als tribunals o se li reserven exclusives mundials com la mort de Joan Pau II. Tots els altres canals han creat algun programa semblant, de manera que per saber què fa o per on va un govern s'ha de mirar la televisió, perquè és la font més directa i actualitzada. No ho és el Parlament, no ho són els diaris. Angelo Agostini ha escrit que "la política s'ha traslladat a la televisió perquè no tenia altres llocs on desenvolupar-se, ja que havien estat deslegitimats. L'únic espai (on anar) va ser la televisió, que va imposar, naturalment, el seu peatge: el *reality show*... No és *Vespa* que ha canviat la política, sinó la política que s'ha *vespitzat* conscientment²⁵. La televisió no fa més debats polítics, sinó que s'hi fan molts *talk show* en què participen els polítics", de manera que "la política intenta apropiarse de la retòrica dels mitjans"²⁶. El còmic italià Pippo Fanco va dir un dia als polítics: "Fins ara ens hem rigut de vosaltres, ara feu-nos riure vosaltres" i, segons Agostini, "la política és un dels gèneres televisius que té èxit"²⁷. S'entén millor l'acudit de Daniele Luttazzi, presentador de *Satyricon*, antic programa de sàtira mordaç, fet acomiadar pel cap de Govern Berlusconi. Referint-se al seu programa, el president del Congrés²⁸ va dir-li: "Itàlia no se li assembla, senyor Luttazzi". La seva resposta va ser: "Ja ho sé, Itàlia s'assembla a vostè, Casini, aquest és el problema". Havent anat, doncs, la política a la televisió per explicar-se, ha hagut de baixar a la plaça de la modernitat televisiva, amb totes les seves conseqüències. Ho evidencien algunes característiques dels programes esmentats anteriorment.

N'és una que la política ha assumit o ha hagut d'assumir els llenguatges televisius, inclòs el de la sàtira. N'és una altra que, en el moment en què els ciutadans estan més allunyats de la política activa, aquesta ha anat a trobar-los allà on eren, provocant així una nova forma popular de participació. Una tercera conseqüència és que, per efecte d'una oferta política pobra i, a més, desprestigiada pels continus escàndols, les televisions i la sàtira que s'hi fan estan adquirint un paper substitutiu: canvien el concepte de participació. Diu Luca Bizzarri, coautor de *Le Iene*: "La gent no es fia de l'Estat, i tots acabem parlant del paper moralitzador que cada dia més sembla pertànyer als programes còmics".

Sent la sàtira, per definició, una "ridiculesa dels defectes", la política en surt mal parada, i esdevé important només perquè pot ser ridiculitzada. Així es torna banal i perd interès. Dandini va més enllà: "Avui no hi ha política; per tant, no hi ha sàtira". Gràcies a la sàtira televisiva, el ciutadà se'n pot riure de la política, o participar en el seu escarniment, però també pot intervenir-hi, sobretot en el cas de la sàtira per internet. Segons la sociòloga Sara Bentivegna, amb aquesta última forma de presentar-se la sàtira "s'alteren les relacions de poders consolidats i es restitueix importància central als ciutadans, situats en la condició d'exercir lliurement crítiques i difondre consideracions irreverents"²⁹. Però queden pendents molts interrogants, que es poden resumir en la pregunta que es fan els autors de *Le Iene*: "Per què la gent ens truca a nosaltres i no als bombers?".

25 AGOSTINI, Angelo. "Lo spettacolo nella politica". A: *Il Mulino*, núm. 2 (2006).

26 Aldo Grasso, *op. cit.*

27 Angelo Agostini, *op. cit.*

28 PierFerdinando Casini, del partit centrista UDC.

29 BENTIVEGNA, S. *Campagne elettorali in rete*. Ed. Laterza, 2006.